

LES NOVES MASCULINITATS COM A ALTERNATIVES A LA VIOLÈNCIA

Joan Miquel Navarro i Miralles
Universitat Jaume I

*Tot camí és bo
per fer camí*
Miquel Martí i Pol

Introducció

La masculinitat està sotmesa a una crítica i revisió que es pot qualificar, sense dubte, d'actual. Sobretot en l'anomenat món occidental, on múltiples parcel·les de pensament, d'art i de política troben en el fet de la condició masculina el centre de les activitats d'aquestes. La realització d'aquest seguit de conferències ha sigut una bona prova.

Encetar una discussió sobre la masculinitat implica, inevitablement, procedir a l'anàlisi de multiplicitat d'aspectes que es relacionen amb aquesta. Un estudi, en conjunt, que resulta difícil de parcel·lar, perquè les reaccions humanes troben causa i conseqüència en una xarxa de circumstàncies que tan sols la transdisciplinarietat pot abordar. Així, es fa palès que esdevé una tasca de complexitat extrema, ja que les variables a considerar són enormes. D'entre les moltes estances que cal contemplar per entendre mínimament el fet de la masculinitat i, concretament, de l'occidental; en aquest escrit voldria reflexionar sobre aquella que fa referència a la violència; quines són les esferes on es produeix el sacralitzat, però pervers, *vincle home-violència*; perquè els barons han d'iniciar polítiques de canvi individual i social; i quines són les alternatives positives de les quals pot disposar un home per gaudir de la vida satisfactòriament i, tanmateix, trobar-se en un projecte més ampli de justícia social i construcció d'allò que hom ha anomenat la *cultura de la pau*.

Per a la gran majoria d'homes, parlar sobre la masculinitat no és fàcil, sobretot quan els pilars bàsics de la pròpia existència d'un individu poden somoure's fins l'enderroc. Davant el dubte i la resposta a la interpel·lació sobre la seua identitat, l'evasió i la fugida masculines són usuals i es manifesten mitjançant tòpics i acudits que pretenen restar importància a la qüestió plantejada: Què és la masculinitat?

Caure. Enfrontar-se a la pròpia condició genèrica. Tal vegada, als homes, no ens queda cap altra eixida. Una caiguda necessària per poder renàixer i apreciar la realitat amb una altra escala de valors, deslliurada de drets i deures basats en una violència que afecta totes les esferes de l'expressió humana. Aquesta metàfora bé s'assembla a la clàssica caiguda de l'au fènix, de múltiples interpretacions. Però en termes teòrics podem denominar-la deconstrucció; una deconstrucció que, entenc, cal reconstruir. Com dur a terme aquesta tasca? Amb voluntat, compromís i responsabilitat, diàleg amb els diferents posicionaments teòrics i socials que s'ocupen d'assolir la justícia social i genèrica i, per descomptat, amb la posada en pràctica d'estratègies educatives que fomenten la *nova masculinitat* i la visualització del conjunt de les maneres de ser home que el model normatiu masculí ha exclòs. Després hi entrarem amb detall. A hores d'ara, aquest és el repte que ací ens emplaça, i sobre el qual, des de fa un temps, intente dur a terme un exercici de comprensió.

Nous perills en les societats occidentals: el masclisme invisible

La intel·lectualitat feminista ha desenvolupat, al llarg de les darreres dècades, un exercici d'autoconsciència que ha originat, com a resultat, un canvi quantitatiu i qualitatiu en la manera d'entendre les relacions socials humanes. Sense negar aquesta evidència, tal vegada, però, hauríem de fer una succinta explicació sobre els nous paranys que amaga el masclisme.

En un present políticament correcte, ningú es considera masclista, antiecològista o racista. El senzill gest d'acceptar-ho és censurat pel col·lectiu, per la còmoda massa incapaç d'enfrontar-se a una realitat pseudocatacumbica que cal debatre. I cal fer-ho, perquè el masclisme és pertot arreu, amb noves maneres d'expressar-se i mostrar-se. Tota voluntat de silenciar-lo, amb bones intencions i la correcta política, no fa més que induir-lo a una mutació que l'enforteix i el fa difícil de detectar. En l'actualitat sembla que més que el masclisme, el *mainstream* de l'ètica pública ja no accepta les formes tradicionals i determinants d'expressar-se aquest. Però el masclisme és plenament vigent en les nostres societats.

En aquest sentit, entre pàgines de consternació per l'ascens de l'extrema dreta a l'estat francès, el setmanari *El Temps* va recollir, a inicis de maig, un article amb el títol *La mutació dels masclistes* (Oleaque, 2002). El text donava suport a aquesta tesi i emfasitzava sobre el caràcter canviant del masclisme en relació als temps, la qual cosa ja la van sotassignar, anteriorment, alguns dels pensadors de l'estudi sobre el patriarcat i la masculinitat (Mosse, 2000; Seidler, 2000; Messner, 1997; Connell, 1995) Des d'una òptica evolucionista ja sabem que tan sols sobreviu allò que és capaç d'adaptar-se a noves circumstàncies. La màxima *renovar-se o morir* s'adequa extraordinàriament a aquest seguit d'afirmacions. El *masclisme tradicional*, hereu de la lògica industrial, està sent desplaçat de l'esfera pública i, lluny d'esdevenir la tendència majoritària, és adoptat com a *modus vivendi* per una relativa minoria d'homes i dones, en ocasions, marginals. Però el *nou masclisme*, que afecta principalment els homes més joves, gaudeix d'un bon estat *físic*, perquè es troba en gairebé totes les parcel·les de poder de l'organigrama social, i *psíquic*, perquè censura la radicalitat del *masclisme tradicional*, del qual no se sent part i, per tant, responsable.

No obstant això, trobem la mateixa essència masclista agressiva, heterosexual i blanca. La gran indústria cinematogràfica ens pot servir com a font d'exemple en aquest sentit. En la gran majoria de produccions filmiques de masses, l'home encara és el calculador, el racional, l'heroi que apareix en l'ocasió més apropiada per salvar la dona i els indefensos d'un enemic deshumanitzat i inconegut. Mites clàssics –i actuals– del cinema com James Bond, l'etern *western*, o l'adaptació a la pantalla gran de sèries televisives dels anys seixanta i setanta, com ara *Misión imposible* o *Los ángeles de Charlie*, deixen ben marcada la distribució clàssica dels rols genèrics. Certament, ignore si, de manera positiva, les dones han adoptat un paper molt més actiu, més competitiu en el món masculí del cinema d'alta distribució. Però fins i tot la innovadora història de ciència ficció *Matrix*, acaba amb la imatge de la dona solista per amor i l'adveniment d'un nou salvador per a la raça humana, que és blanc, agressiu i heterosexual.

Films com *Snatch: cerdos y diamantes*, o les clàssiques tarantinianes *Reservoir Dogs*, *Pulp Fiction* i *Abierto hasta el amanecer*, invisibilitzen de manera clamorosa el paper de la dona, però també tota la pluralitat d'experiències masculines que no responen a les delimitades conductes dels personatges d'aquestes. En aquest cas, evidentment, són històries d'homes i pertanyen a la reinterpretació d'un gènere negre, no exempt d'una violència extrema, si més no, gratuïta i postmoderna. Però, al cap i a la fi, també narren un conjunt de relacions interpersonals entre barons que apelen als sentiments profunds de la psicologia tradicional i hegemònica masculina: com ara l'honor, la venjança, el poder o la violència com les úniques eixides per poder sobreviure en un món d'extremes, on impera la màxima hobbiesiana que l'home és un llop per a l'home.

Açò tan sols és una apreciació en la dimensió del cel·luloide, espai de llibertat que, personalment, entenc com un joc imaginatiu que ens ajuda a distreure'ns de la cruesa quotidiana i del qual, per què no dir-ho? tant em plau gaudir. Una cosa no treu l'altra: el fet de la invisibilització de la dona en la realitat, el seu estat d'oprimida; o el constrenyiment de la masculinitat a l'agressió, al seny en les situacions extremes; a l'imperatiu del poder individual, social, econòmic i simbòlic, al rebuig d'experimentar la pròpia condició masculina de múltiples maneres alternatives.

El nou rostre del masclisme, quasi imperceptible en una actualitat global obsessionada per l'amenaça islàmica del xador i el terrorisme, exerceix el poder que té de manera despòtica; un despotisme simbòlic, econòmic, tecnocràtic, lúdic, etc. que aplica, fil per randa, el principi *tot per als marginats, però sense els marginats*, entre els quals s'hi troben les dones i els homes de tota condició que no s'ajusten al model normatiu. I no per elecció pròpia, sinó per designació dels que gaudeixen del poder.

El nou masclisme actua en la foscor. Els nous masclistes accepten el benefici social de l'ascens femení a llocs de poder; és clar, de poder relatiu. Quantes dones es troben al capdavant de les grans corporacions bancàries, multinacionals de l'àrea alimentària, de la indústria, dels centres d'investigació sanitària i genètica? I què trobem en la política? Els governs continuen en mans dels homes, concretament d'un determinat model de ser home. Excepcionalment, les dones ocupen carteres ministerials d'educació, afers socials o sanitat (tal vegada les més importants, però no les decisives en el decurs de l'activitat política a escala estatal i internacional). Els països escandinaus són una excepció a la regla... però quin poder real tenen davant d'aquelles grans corporacions, ja esmentades, que veritablement dirigeixen el destí de gran part de la ciutadania mundial? Per altra banda, tal vegada, entrar en aquest sistema de poders ja implica l'assumpció i la validesa d'uns principis fonamentats en el domini i l'opressió de l'altre. En aquest sentit, per a moltes dones i homes, el fet d'arribar a nuclis polítics de decisió ha passat prèviament per l'acceptació de les regles d'un joc, si no masculí, sí, conduït i fet a la mesura d'una determinada manera d'entendre l'home genèric. Només així s'explica, per exemple, l'ascens de personatges tan singulars com la *dona de ferro*, la cèlebre primera ministra britànica Margaret Thatcher, en la dècada dels 80.

En l'àmbit individual, l'entrada en l'escena pública de les dones ha passat per un visiplau masculí, una conformitat de la qual el nou masclista s'enorgulleix, perquè no posa en perill els seus privilegis com a home. Aquest gest de *pseudotolerància* està tenyit de dosis de comprensió i de passivitat. Com s'ha indicat en el citat article d'*El Temps*:

El nou masclista és passiu, generalment, no ofensiu. És tan masclista com el d'abans, però adaptat a un context en el qual no pot demostrar-ho amb fets, sinó amb omissions. No veta l'entrada de la dona al treball, però no la promociona als llocs de decisió. No deixa de contractar dones susceptibles de quedar embarassades, però no preveu la possibilitat de crear una organització professional que li permeta exercir com a mare sense haver de renunciar a la vida laboral. (*El Temps*, 2002: núm. 933, 55)

Per tant, les societats s'han transformat i, amb elles, també el masclisme i les diverses maneres de les quals l'ésser humà ha disposat per exercir el domini i l'opressió. A una escala internacional, per exemple, les guerres ja no afecten solament el col·lectiu castrense; altrament, a la societat civil; la tendència general versa cap al terrorisme del marginat i l'assassinat selectiu dut a terme pels poderosos; també han aparegut les anomenades *guerres de baixa intensitat*, etc.

Això per no fer referència al nou tipus de violència que provoca la unilateralització mediàtica i econòmica dels sistemes globals; d'una mundialització reduccionista, denunciada pels grups antisistema en l'àmbit de l'activisme social o, en l'àmbit intel·lectual, per personalitats com el nobel Saramago, Ignacio Ramonet o Eduardo Galeano. Sense resultar en absolut pretensions, qualsevol projecte emancipador, a hores d'ara, ha de tenir en compte aquesta realitat. Hem de recuperar la capacitat d'anomenar les coses pel seu nom.

Sobre l'activisme polític masculí i els estudis dels homes

Com entendre aquest canvi en les formes d'expressar-se el masclisme i quines alternatives podem proposar-hi? Probablement, la primera qüestió troba resposta en l'adveniment del feminisme i la variació de les circumstàncies macroeconòmiques; la segona, potser, en el sorgiment del que s'ha qualificat de *nova masculinitat*. Alhora, aquesta pot tenir connexió amb un projecte més global i integrat, com és el cas de la construcció de la *cultura de la pau*,¹ que la UNESCO persegueix des de fa uns anys, i que pretén assolir la vida llarga, digna, justa i feliç de les persones, col·lectius i cultures d'arreu del món.

Però què és la *nova masculinitat*? La definició del terme esdevé una tasca complexa. En primer lloc, però, cal dir que incorpora una voluntat de canvi, en contraposició a una forma hegemònica d'entendre el gènere i el sexe masculí. Però, què conté aqueixa voluntat

¹ Un projecte en el qual la Universitat Jaume I de Castelló treballa des de diverses disciplines i, en concret, des del Grup d'Investigació per a la Pau i el Desenvolupament, coordinat pel professor Vicent Martínez i Guzmán.

de canvi? Personalment entenc la *nova masculinitat* com un tipus de fer humanisme; un projecte teòric i social de reconstrucció masculina basat en principis de creixement personal i justícia social. La presa de consciència, en aquest sentit, és cabdal i apel·la a la responsabilitat de tot individu baró a no exercir l'opressió, i afavorir el canvi polític i social, vers una convivència més equitativa entre els éssers humans de tota condició. Així doncs, la recomposició de la masculinitat individual passa, tanmateix, per la transformació en l'esfera social i política, de les institucions i ideologies que fomenten la marginació en tots els àmbits.

Contextualització de la nova masculinitat

D'on apareix aquesta proposta emancipadora? Per trobar algunes de les respostes necessitem acostar-nos al *Men's Movement* (o *Moviment dels homes*) i explicitar els corrents teòrics, els posicionaments ètics i en els que es basa el projecte polític de canvi social d'aquest moviment.

A començaments dels anys noranta, Elisabeth Badinter afirmava a la seua introducció a l'estudi *La identitat masculina*:

Hasta hace muy poco, la mujer era el gran desconocido de la humanidad y nadie veía la necesidad de interrogarse sobre el hombre. La masculinidad parecía algo evidente: clara, natural y contraria a la femineidad. En las tres últimas décadas estas evidencias milenarias se han hecho añicos. Las mujeres, en su voluntad de redefinirse, han obligado al hombre a hacer otro tanto. Y sigue siendo una constante, pero la identidad masculina ya no es lo que era. (Badinter, 1993: 14)

Aquesta afirmació es produí en un moment de plena eferescència sobre la dilucidació de la condició masculina. No obstant això, des de feia un parell de dècades molts barons ja havien començat a reflexionar sobre la seua pròpia masculinitat i la relació amb el món. D'aquesta preocupació existencial amb pretensions polítiques, i de la consolidació de les teòriques feministes a les universitats, va propiciar-se, en poc de temps, l'aparició dels *Men's Studies*, és a dir, el conjunt de corrents i disciplines que analitzen qüestions referides a la condició d'ésser masculí.

Per tant, els *estudis dels homes* hem d'entendre'ls dins de l'aparició del feminisme i de l'origen del *Moviment dels homes*, vessant social i política integrada per barons, que pren la situació de la masculinitat com a eix central de les preocupacions d'aquesta.

El *Moviment dels homes*, també conegut com a *Grups d'homes*, apareixen en l'escena intel·lectual, artística i social a principis dels anys 70 i arriben a consolidar-se al llarg de la dècada dels 90. En un inici, aquests grups d'homes es localitzen en els països anglosaxons, i s'estenen, amb els anys, per Europa i Llatinoamèrica. La raó és evident, fou en aquests països, fonamentalment als EUA, on la segona onada del feminisme va tenir més impacte. Aquesta va tenir tanta incidència que, com indica l'antropòleg Marvin Harris en el treball *La cultura nord-americana contemporània*:

De un día para otro, y a todo lo largo del país [en referència als EUA], los libros, los periódicos, las revistas, los cursos universitarios, los programas televisivos de entrevistas, hasta el propio presidente de los Estados Unidos, anunciaron el alba de un nuevo orden feminista. (Harris, 2001: 87)

En l'article *Toward a New Sociology of Masculinity* (1985), Robert Connell afirmava, en relació a la investigació sobre la masculinitat, que els efectes del *nou feminisme* foren diversos. En primer lloc, la proliferació de textos. Per una altra banda, el fet de provocar l'inici d'una nova manera d'escriure sobre la masculinitat. Aquesta estava vinculada a una gran discussió general –com era la investigació sobre els rols sexuals– i comptava amb infinitat de camps comuns a tractar amb el feminisme. Malgrat que la majoria de temes de la literatura sobre l'anàlisi del rol masculí se centraven en els desavantatges o problemes de ser home –per exemple, la mort prematura, respecte la major longevitat de les dones, o la duresa de la socialització sexual masculina–, s'iniciava, no obstant això, un nou camp d'estudi. Suposava l'inici del tractament d'aspectes com les relacions de poder a nivell sexual, la violència domèstica, la importància de les economies familiars, les relacions marit/muller, la infelicitat masculina, etc. Aquestes noves formes de veure la masculinitat comencen a qüestionar la validesa i la conveniència del model tradicional masculí, perquè reservava categòricament un seguit de conductes nocives per als homes (competitivitat agressiva, opressió de les dones, destrucció del medi ambient o la ruïna entre pobles i cultures, entre d'altres) i, a més, generava una incomoditat en les vides dels barons a causa del distanciament que existia entre la realitat masculina i la imatge mitificada d'aquesta. Aquesta ansietat existencial s'ha conegut com a *crisi de la masculinitat* o *dilema de la masculinitat*.

Tornant al *Moviment dels homes*, procedirem a fer una síntesi d'aquells grups més importants i que han tingut una importància cabdal en la configuració d'alternatives polítiques per a la masculinitat (Flood, 1995; Messner, 1997; Bonino, 1998):

- *Men's Liberation*. Els integrants d'aquest grup emfasitzen en els costos que els imperatius del rol sexual masculí ha produït en els subjectes barons. Veuen l'home com una altra víctima del patriarcat, el qual els ha alienat de manera física i psíquica. Adverteixen de la cruesa de la socialització masculina i els efectes d'aquesta en la paternitat o les relacions de parella. Les crítiques d'aquest grup són ben vistes per la majoria dels integrants dels *Men's Movement*. No obstant això, cal dir que defugen tractar la qüestió de les relacions de poder, inseparable al concepte de masculinitat occidental.

- *Dret dels homes i dels pares*. Darrerament compta amb molts simpatitzants a Europa i, sobretot, a EUA. Bàsicament estan integrats per pares divorciats o bé homes, i algunes dones, que opinen que els avanços del feminisme han anat massa lluny. Coincideixen en molts dels principis dels *Men's Liberation*, però a més a més, es caracteritzen per una radical consciència antifeminista. Creuen que els homes han perdut el seu poder i que estan desamparats davant de les decisions judicials i administratives, les quals afavoreixen les dones. Simpatitzants en algun moment del feminisme, critiquen que les dones no busquen la igualtat de drets sinó la inversió en les relacions de poder. Entenen que moltes dones han defugit dels interessos col·lectius com a dones i han cercat els seus interessos com a individus, en reproduir el mateix poder que criticaven.

- *Els Mitopoètics*. Integrat per barons vinculats al món de la literatura, tenen una visió romàntica de la masculinitat tradicional, anterior a l'època industrial. Parteixen d'una concepció essencialista de la masculinitat i les seues teories es recolzen en mitologies i el psicologia de Carl Jung. Opinen que homes i dones són diferents i que han de trobar un equilibri en la seua convivència, trencada amb l'adveniment de la revolució industrial i l'època il·lustrada.

- *Antisexistes o profeministes*. Critiquen el model actual d'entendre les relacions entre homes i dones. Per als integrants d'aquest grup, el model hegemònic de la masculinitat és opressiu per a les dones i per als homes. Els antisexistes apelen a la responsabilitat de canviar els mecanismes sexistes de la societat i de desfer l'actual sistema de privilegis masculí. Reconeixen els costos de la masculinitat i entenen que els homes estan condicionats per unes altres variables com: raça, classe, sexualitat, edat o discapacitats.

Sobre la violència

Violència, com indica María Moliner en el seu *Diccionario de uso del español* (Moliner, 1986), «es una acción injusta con que se ofende o perjudica a alguien». El professor Martínez Guzmán, en la seua concepció de les relacions humanes, del compromís amb el medi social i natural que ens envolta, i de la capacitat d'aprendre competències per viure en pau, entén que el trencament del lligam intersubjectiu, que ens compromet i responsabilitza els uns amb els altres, suposa l'aparició de la violència en alguna de les seues múltiples formes (Martínez Guzmán, 2001). Formes que, Johan Galtung, una de les principals figures en el panorama actual de la *investigació per a la pau*, ha classificat de tres tipus: directa (violència física, que afecta a la privació immediata de la vida), estructural (violència que priva lentament de la vida amb la creació de paupèrrimes condicions d'existència) i cultural (violència que atempta contra els estils de vida i la pluralitat d'identitats) (Galtung, 1995).

Si reprenem el discurs del professor Martínez Guzmán, la violència comença amb la ruptura de la solidaritat originària en tota interacció humana (Martínez Guzmán, 2001). Una violència, l'alternativa a la qual, per a Habermas, passa per una actitud que suposa: la interrelació personal del subjecte que comprén els altres, els reconeix i admet la seua participació de manera simètrica, com a subjectes d'actes de parla. Tot açò dins d'un lligam de processos de comprensió i acord, els quals tan sols són possibles amb el reconeixement de tot ser humà com a persona-subjecte apte per comunicar-se en una *taula discursiva* (Habermas, 1989).

La violència, o política de l'ofensa, és present en quasi totes les esferes de la vida humana. Exquisidament codificada al llarg dels temps, de manera més o menys uniforme, les cultures humanes han legitimat l'ús d'aquesta com un mitjà vàlid per resoldre els conflictes socials i individuals. Culturalment naturalitzada, la presència d'aquesta ha comptat amb pretextos de caire social (com l'establiment de l'ordre, l'obediència, la justícia, etc., fins i tot la pau) i també d'individual (com la restitució de l'honor en l'individu o la pràctica de la venjança). Des de centúries, l'ús de la violència ha sigut reforçat per mitologies que pretenien donar sentit a les conductes humanes i per institucions socials que l'han legitimat. Aquest és el nostre punt de partida: la convicció que la violència és una potencialitat humana que ha estat incentivada pels imperatius culturals, amb relativa homogeneïtat en la major part de les societats humanes.

En síntesi, els humans posseïm impulsos agressius innats, però la presència d'aquests és proporcional a la determinació que les circumstàncies o la cultura estableix en el nostre desenvolupament com a subjectes. Així, doncs, la violència és fruit d'un aprenentatge, perquè l'ésser humà és un ésser social. Des dels propòsits de la *cultura de la pau*, és un aprenentatge que cal desaprendre, amb la voluntat de redefinir la manera de relacionar-se les persones. En aquest sentit, cal recordar la *Declaració de Sevilla sobre violència* (1986), la qual va suposar: «una primera etapa de un importante proceso de reflexión que tiende a refutar el mito de que la violencia humana organizada obedecería a una determinación biológica».² Aquesta declaració es difon per decisió de la UNESCO, en novembre de 1989, i arriba a les següents conclusions:

[...] proclamamos que la biología no condena la humanidad a la guerra, al contrario, que la humanidad puede liberarse de una visión pesimista atraída por la biología y, una vez recuperada su confianza, emprender [...] las transformaciones necesarias de nuestras sociedades. Aunque esta aplicación depende principalmente de la responsabilidad colectiva, debe basarse también en la conciencia de los individuos, cuyo optimismo o pesimismo son factores esenciales. Así como las guerras empiezan en el alma de los hombres, la paz también encuentra su origen en nuestra alma. La misma especie que ha inventado la guerra también es capaz de inventar la paz. La responsabilidad incumbe a cada uno de nosotros.³

L'ésser humà ha demostrat de manera repetida que té competències per fer la guerra, per exercir l'opressió, per marginar i crear les condicions òptimes d'extermini psíquic, físic, cultural de les persones. De manera invisibilitzadora, però, atribuïm aqueixa facultat a tota l'espècie humana en conjunt. No obstant això, i tan sols ens cal adonar-nos de quins són els agents que cometen actes violents en totes les formes d'aquests; certament, hem d'afirmar que són els individus de sexe masculí aquells que, en la gran majoria dels casos, monopolitzen l'ús de la violència. Una pràctica que, i no disposem de cap altra sortida profitosa per al conjunt de la humanitat, podem i hem de fer desaparèixer i, si més, no col·laborar en la marginació de la legitimitat d'aquesta, des de la responsabilitat individual d'entendre les relacions humanes amb criteris positius de llibertat, equitat i reconeixement.

2 <http://www.unesco.org/cpp/sp/declaraciones/yamusukro1.htm>-(13 de març de 2002)

3 <http://www.unesco.org/cpp/sp/declaraciones/sevilla.htm>-(13 de març de 2002)

Relacions de la masculinitat amb la violència

En la gran majoria de les societats d'arreu del món existeix un ordre patriarcal, que estimula uns instints biològics humans i margina d'altres. La construcció genèrica dels sexes ha especialitzat els homes en l'execució d'actes violents i les dones en la pràctica de la cura, de l'atenció. Així ha sigut històricament i, a hores d'ara, llevat de poques excepcions, hom pot afirmar que els barons, com a col·lectiu, encara posseeixen l'esmentat monopoli d'aquesta pràctica. Per què?

El nobel de literatura William Golding, en *El senyor de les mosques*, il·lustrava el procés de degeneració cívica d'un grup de joves que, després de sofrir un naufragi i adreçar-se a una illa abandonada i sense adults, es veuen arrossegats cap a una espiral de barbàrie que els fa experimentar una regressió cívica cap a un estat salvatge d'organitzar les relacions interpersonals. La causa: la por. En aquest sentit, una de les tesis que ha pres més força per entendre l'especialització de l'ús de la violència en la subjectivitat humana, és aquella que es basa en la por a la diferència i allò desconegut; en el cas masculí, a la dona i els altres homes. L'ancestral sentiment de ginefòbia, lligat al de misogínia, sovint s'atribueix a l'auto-percepció masculina de veure's en un estat d'inferioritat biològica respecte a la dona, en referència a la capacitat procreadora. Aquesta insuficiència natural masculina ha sigut, per a moltes pensadores feministes, la causa de la creació del sistema patriarcal, basat en la supremacia masculina i no en la cooperació entre els sexes. En aquest sentit, Victòria Sau indica:

De la desigualdad natural e irreversible y de su importancia en la reproducción y perpetuación de la especie, se derivó hace unos miles de años el salvaje sometimiento del otro sexo, por la fuerza bruta primero, y con la ayuda adicional del Derecho patriarcal después. La Cultura creada por el hombre como compensación de sus mer-madas facultades naturales, es una cultura reaccionaria en la medida en que toda ella no es sino una reacción al miedo de no-ser, sin haber llegado todavía hoy a superar el problema. (SAU, 1990: 153)

Per tant, els homes, com a col·lectiu, s'han vist culturalment especialitzats en l'ús de la violència. Aquesta, diguem-ne, professionalització s'ha iniciat per un sentiment d'inseguretat, a causa de la por, de la por a ser prescindible en el decurs de les societats i la por a la diferència. Una por també lligada al risc de perdre els privilegis socials, el poder. Per garantir la pròpia seguretat, com va indicar Beatty Reardon en *Sexism and War System* (1985), els homes han desenvolupat un sistema de dominació de l'alteritat. En altres paraules, existeix una relació entre la vulnerabilitat masculina, la instauració de la dominació sexista

patriarcal i el sistema de guerra, de dominació i opressió de l'altre, com a únic mitjà per assegurar la pròpia existència, el propi poder (Reardon, 1985).

Conseqüentment, hi ha una estreta relació entre l'home genèric i la bel·licositat. Aquesta ha estat dignificada, impregnada d'una imatge que pretén elevar els subjectes barons a un estat de glòria, de supervivència als temps. L'atribució mística, i socialment reconeguda, la podem localitzar en l'ús del llenguatge, sistema gens gratuït d'interpretar i recrear la realitat.

El llenguatge, com a eina de poder, conté càrregues genèriques que convé desvetllar. Apropem-nos, per exemple, al concepte de viril, un dels adjectius atribuïts a allò que se suposa genuïnament masculí, per poder constatar l'existència d'un vincle etimològic entre home i violència. Aquesta tasca, a més a més, pot obrir una altra porta que ens ajude a evidenciar els efectes del gènere sobre la construcció de la identitat masculina.

El DCVB recull *viril* com un adjectiu relatiu al sexe masculí, a l'home, a l'home fet, capaç de procrear. Un segon aspecte, més funcional, que hi anomena és el d'energia pròpia de mascles, (Alcover-Moll, 1985: X, 832). Sovint hom pronuncia *ser un home viril*; fet i fet, i amb profunditat, en principi, aquesta expressió és un pleonasma, perquè *viril* prové del llatí *virilis*, que és un derivat de *vir*, *vir* el qual significa com a substantiu home o baró; ara bé, també individu, persona, company o soldat. Concretament fa referència al posseïdor de qualitats masculines. S'oposa a dona i a infant, i s'assimila a marit o espòs. En la vessant adjectiva, fa referència a la persona de qualitat, al personatge important, a l'heroi. Per altra banda, *virilis*, *virile* és relatiu a home o masculí format i, com adjectiu, pot significar fort, valent, vigorós i baronívol. Es troba, tanmateix, estretament lligat a *virtus*, *virtutis*. L'esmentat vocable, en català, té correspondència en la paraula virtut que, alhora, troba parentesc amb *virtuosisme*, *virinos* i, fins i tot, amb *verí*, (Coromines, 1991: IX, 305-308). En català per virtut s'entén força, potència, capacitat per produir un efecte determinat. Una altra de les accepcions recau en la pràctica habitual del bé, en la disposició de l'ànima per a les accions conformes a la llei moral; també s'hi troba prodigi o miracle, (Alcover-Moll, 1985: X, 835).

En llatí clàssic, *virtus*, *virtutis* pot entendre's com el conjunt de qualitats pròpies de la condició d'home, però també significa energia, valor, valentia, esforç, mèrit o talent. El terme troba connexió amb *vis* que, si bé en plural es refereix a força física, també significa forces armades, tropes o soldats. En singular, hom troba els conceptes força, vigor, energia, essència o naturalesa; tanmateix abundància, poder o influència. Però, a més a més, vol dir ímpetu i atac, maltracte i violència. Per tant, a partir d'allò esmentat i prenent les associacions de *viril* amb mots de l'espanyol com *vigoroso*, *violento*, *viruela* o *virulento* –entre d'altres– (Coromines-Pascual, 1986: V, 828-829). S'evidencia una connexió entre *viril* i

violència; és a dir, entre relatiu a home i l'exercici de la força, el poder o la violència. Aquesta relació no escapa, ni tan sols, a les dones, perquè *virago*, *viraginis*, derivat de *vir*, significa dona guerrera o heroïna; en espanyol actual, (Moliner, 1986: II, 1534), significa dona robusta o baronívola. Amb unes altres paraules, s'hi observa que moltes referències a les qualitats atribuïdes als barons passen per relacions semàntiques amb algunes accepcions del concepte violència. Explícitament, violència prové de *violentia*, *violentiae*, que significa caràcter violent o impetuós, fogositat, força violenta i rigor. El que seria l'adjectivació *violentus*, també recolliria els conceptes de cruel i despòtic.

Amb el llenguatge ens expliquem la realitat i la generem. En l'actualitat, la masculinitat se'ns presenta de manera molt diferent a altres èpoques passades, però essencialment, els imperatius, les concepcions que defineixen la condició masculina, ja des de les primeres llengües indoeuropees, es mantenen i deixen un regust que bé ens serveix per donar-nos una explicació sobre l'origen cultural d'allò que s'anomena *mística de la masculinitat* (Miedzian, 1995). Procreació, energia, soldat, marit, personatge important, heroi, valentia, poder, violència, etc. són termes i idees que s'associen a la qualitat d'home, com hem pogut constatar.

Esferes de la violència masculina

L'anàlisi d'aquestes pot dur-se en l'àmbit individual, social o cultural. En aquest cas, però, ens centrarem en els efectes de la violència a una escala personal. Com afirma Michael Kaufman, fundador de la *Campanya del llaç blanc*, els actes individuals de violència dels homes ocorren dins del que el pensador anomena *tríada de la violència masculina*. És a dir, un home que actua violentament contra les dones, ho fa també contra els homes i, a més a més, ha interioritzat el propi fet de la violència, la qual cosa repercuteix negativament en la seua persona (Kaufman, 1989). Per tant, des d'aquesta òptica genèrica, existeix una jerarquia entre homes i dones, però també entre els propis homes. Aquest mecanisme és aprés pels barons des de la seua infantesa i perpetua l'ordre jeràrquic patriarcal, vertical i basat en la condició sexual.

La violència esdevé una companya en el procés de formació de les identitats masculines. En les societats de caire occidental la seua presència és força quotidiana des de l'escola. En aquesta, o en altres emplaçaments on els ritus d'iniciació esdevenen determinants en les psicologies masculines, els nens aprenen que la conducta violenta és l'única manera de trobar el respecte del grup. Per altra banda, com apunta Myriam Miedzian, «[...] los datos actuales indican con claridad que unos niveles altos de conducta violenta muchas veces están unidos a la experiencia de una paternidad problemática en la infancia»

(Miedzian, 1995: 121). Així doncs, un altre dels aspectes que cal considerar és la qüestió de la paternitat, com a figura determinant en la formació psíquica d'un home i el vincle d'aquest amb la violència.⁴

El poder masculí és inseparable de l'exercici violent. En l'experiència particular d'un home existeix una relació amb la possessió de privilegis atorgats socialment. En la lògica patriarcal s'entén que el baró té deures i drets a certes concessions; la no satisfacció d'aqueixos privilegis produeix el trencament d'un seguit de normes que genera violència en múltiples facetes. En unes altres paraules, per poder entendre, per exemple, la violència domèstica masculina, cal fixar l'atenció en la legitimació, el dret provinent de la cultura patriarcal a exercir-la.

El baró es creu en possessió dels esmentats privilegis i, en la majoria dels casos, en fa ús. Aquest ús gaudeix d'una permissivitat cultural, socialment acceptada i que compta amb mecanismes legals per poder-se realitzar. Aquest context esdevé favorable a la perpetuació i la pràctica de l'exercici de la violència masculina. Dins d'aquest esquema, la violència no tan sols és permesa sinó mistificada. Fixem-nos, per exemple, en la *glòria del guerrer*, hereva de l'antiga creença patriarcal sobre l'ús de la violència com a mitjà raonable i lloable per resoldre les diferències a nivell individual i col·lectiu, per defensar l'honor, la dama, per aconseguir la immortalitat, etc.

En l'àmbit individual i social, la violència o l'amenaça d'aquesta esdevé un mitjà per assegurar el gaudi continu de privilegis i de l'exercici de poder. Però, tal vegada, l'experiència individual d'un baró no passa únicament pel seu desig de mantenir el poder. Altrament, com ha indicat repetidament l'anàlisi feminista, la violència masculina sovint és la conseqüència lògica de la percepció que aqueix home en concret posseeix sobre el seu dret a certs privilegis. Posem un exemple: un marit riny o en el pitjor dels casos, colpeja la seua dona, perquè no ha fet el sopar a temps. Per una banda, ho fa perquè té el poder o és creu amb el dret a fer-ho, però per altra banda també hi localitzem una percepció de tenir dret a ésser servit.

Una altra qüestió recau en la permissivitat social. Perquè, independentment de les causes complexes que propicien la violència dels homes, aquesta no es repetiria clamorosament si no es donaren les condicions socials, legals, culturals que, si no l'aproven, sí que la toleren. No cal anar-se'n als territoris de la burka, del xador o de l'ablació del clitoris per

⁴ Per aprofundir en la idea de paternitat, la qual no podem tractar ací amb profunditat, veieu: Tubert, S. (1997): *Figuras del padre*, Madrid, Cátedra; o la visió antropològica sobre la paternitat que ofereix LO Russo, G. (1998): *Hombres y padres*, Madrid, Horas y horas.

percebre aquesta tolerància social. En aquest sentit, l'editorial de *El País* de 19 d'abril d'aquest any, anotava que a l'estat espanyol van registrar-se 24.158 denúncies per maltractaments i amenaces en l'any 2001, i la tendència augmenta. Aqueix any 2001 s'hi van produir 45 víctimes mortals a mans de marits o excompanys sentimentals. Com és possible, si no és per la no existència d'unes lleis suficientment estrictes amb aquests tipus de delictes?

Com hem comentat abans, la violència no tan sols és tolerada, sinó també mistificada. Dirigim-nos al cinema, a la música, als esports, etc. Existeix el que s'ha anomenat el *glamour de la violència*. Aquest, en l'univers masculí, gaudeix de prestigi; només cal preguntar a un adolescent pels seus herois televisius o cinematogràfics.

La permissivitat social, durant temps, també l'hem pogut apreciar amb frases fetes com *cadascú a sa casa i Déu a la de tots*, en referència a la separació de les esferes pública i privada. Com bé han indicat les teòriques del feminisme *allò personal és polític*, i la privacitat de les llars, sovint, ha sigut una forma de permissió per a exercir la violència domèstica. Una privacitat que, se'ns dubte té efectes en la concepció de la justícia, perquè les famílies són una *escola potencial de justícia* i, en aquest sentit, trobe encertades les següents paraules de Susan Moller:

El problema al que nos enfrentamos es que la familia es una institución social que desafía la dicotomía entre político y no político [...] las familias pertenecen a la estructura básica, aunque en su mayor parte sean relaciones comparativamente privadas, en las que las cosas buenas y malas a menudo quedan ocultas a la vista de lo público. Con frecuencia las familias se caracterizan por el afecto, aunque en ocasiones se rigen por la vulnerabilidad y por el poder puro y duro. (Moller, 1996: 131).

I continua:

[...] resulta difícil ver cómo unas familias que no estén reguladas por los principios de justicia y equidad podrían desempeñar un papel positivo en la educación moral de los ciudadanos/as de una sociedad justa. (Moller, 1996: 137).

Els homes s'han socialitzat amb la violència, entenen que estan en possessió d'un privilegi i, a més a més, aquells que practiquen la violència gaudeixen de certa permissivitat social. No obstant això, les experiències de poder dels homes són contradictòries, com expressava Robert Connell en l'article *Toward a New Sociology of Masculinity* (1985). La relació paradoxal entre els homes i la violència s'estableix, perquè aquesta els ha fet gaudir d'uns privilegis determinants en l'organigrama social, però, tanmateix, ha esdevingut la font

de molts dels temors, aïllaments i dolors de les subjectivitats masculines. Aquells que sostenen l'existència dels *costos de la masculinitat*, a hores d'ara, la major part dels homes que han començat a reflexionar sobre la seua pròpia identitat, afirmen que l'experiència de poder masculina incapacita l'exercici de moltes de les facetes quotidianes (per exemple, la comunicació interpersonal o l'afecte) que un home necessita per viure de manera satisfactòria.

En aquest sentit, les expectatives interioritzades de la masculinitat són impossibles d'assolir, sobretot en unes societats, com les actuals, on les rígides barreres de la separació genèrica s'ha vist sacsejades. La qualitat viril, ser home, està sotmesa contínuament a proves que defugen de la simple evidència biològica per endinsar-se en un dur món de ritus, camaraderies i humiliacions de grup, principalment per als més joves. No superar les proves de la masculinitat du a molts joves a comportar-se de manera violenta, a aïllar-se del grup, a no acceptar-se i a experimentar el temor de no veure's reconeguts pel seu medi social, masculí i femení. Aquesta impotència genera frustració, i aquest sentiment violència cap al dèbil, el qual varia en funció de les circumstàncies sexuals, socials, econòmiques o culturals (Kaufman, 2000). Així doncs, la violència també actua com un mecanisme de reafirmació de la pròpia identitat.

La violència masculina també és conseqüència d'un distanciament emocional masculí. L'absència de la figura paterna, a causa del ritme frenètic del treball en les societats industrialitzades, provoca que la masculinitat individual estiga construïda en un món de fantasia, que passa per la no acceptació de la figura paterna. En aquest sentit es pronuncien aquells que defensen la recuperació de valors masculins perduts amb l'adveniment de l'època industrial. El poeta Robert Bly, un dels intel·lectuals que sostenen aquesta visió, opina que actualment hi ha una absència d'aprenentatge pare-fill que ha transmutat l'etern xoc generacional en una ruptura generacional. En la seua obra *Iron John* (1998), el poeta apunta:

Quando un padre, ausente durante el día, regresa a casa a las seis de la tarde, sus hijos reciben su temperamento, y no sus enseñanzas. Si un padre trabaja para una empresa, ¿qué es lo que puede enseñar?. Está poco dispuesto a decirle a su hijo lo que realmente ocurre [...] Lo que el padre trae a casa en nuestros días es, por lo general, malhumor, producto de la impotencia y la desesperanza mezcladas con la vergüenza y la insensibilidad propias de aquellos que odian su trabajo. En otros tiempos, los padres podían romper el círculo vicioso de sus inadecuados temperamentos enseñando a trenzar cuerdas, a pescar, a cavar [...] La enseñanza endulzaba el efecto del temperamento. (Bly, 1998: 100-101).

L'esmentat distanciament emocional dels homes, també els inhabilita per a l'empatia, o capacitat de percebre el que els altres senten. Aquesta incapacitat fa que, moltes vegades, l'home no s'adone dels actes violents que du a terme amb paraules o accions, tant cap al proïsme com a la seua pròpia persona. Així doncs, sovint els homes apliquen la màxima *no hay dolor*, la qual cosa perjudica els altres, per aqueixa falta empàtica, però també el pròpi cos. Nombrosos estudis han evidenciat com els homes, des de la infantesa, han estat educats en la insensibilització i la repressió dels seus sentiments. Tothom coneix l'expressió *los niños no lloran*. L'únic sentiment legítimat per als barons és la ira, i aquesta es manifesta de manera improvisada, perquè, de fet, la major part dels sentiments masculins (fins i tot, l'alegria) són canalitzats amb la ira o la violència (Kaufman, 2000). Veieu, sinó, què ocorre als estadis de futbol.

Estratègies per superar la violència i les noves masculinitats com alternatives

En els aparats anteriors, hem dut a terme algunes consideracions sobre els nous perills que amaga el masclisme en les societats occidentals de l'actualitat. Hem introduït el concepte de *nova masculinitat* i hem procedit a contextualitzar-lo dins de les reivindicacions feministes, els *Estudis dels homes* i el *Moviment dels homes*. També hem fet algunes reflexions sobre la violència, els vincles culturals i etimològics d'aquesta amb la masculinitat i, a més a més, hem fet explícites algunes de les manifestacions de la violència en la vida individual d'un baró. Parlem-ne d'alternatives.

Com hem comentat abans, aquestes dilucidacions tenen cabuda dins d'un projecte més ampli: el de la construcció d'una *cultura de la pau*, situada en el marc de la UNESCO. I en què consisteix aquest macroprojecte? Com anota Vicenç Fisas, un dels màxims activistes a l'estat espanyol en la investigació sobre la pau, la *cultura de la pau* és un procés de transformació de l'actual *cultura de la violència*; un procés global que es basa en uns valors, actituds i conductes articulades al voltant de principis de llibertat, justícia, democràcia, tolerància i solidaritat (Fisas, 1998).

El mitjà per possibilitar aquest projecte, de dimensions i abast històric sense precedents, és la tasca educativa; però l'èxit d'aquesta empresa no pot materialitzar-se sense una justícia social i un desenvolupament humà sostenible. Per tant, a la *cultura de la pau* s'uneixen de forma *sine qua non* els drets humans en sentit ampli. És a dir: els drets humans de

1ª generació o individuals, els de 2^a o socials, i els de 3^a o del reconeixement. A més a més, la *cultura de la pau* aposta per l'heterogeneïtat i la pluralitat de modes d'existència de les persones i els grups humans, d'acord amb una convivència pacífica, tolerant i de seguretat intercultural. Aquest fet necessita de l'educació total, a tots els nivells, i amb manifestacions diverses. I es parteix de l'existència d'una ètica mínima universal basada en normes i principis morals consenseuats (Fisas, 1998; Martínez Guzmán, 2001).

La *nova masculinitat*, entesa al fil d'aquest raonament, s'inclou dins del projecte de la *cultura de la pau*, perquè pretén desgastar la cultura opressiva del patriarcat en l'esfera pública i en la privada. A banda, amb aquest propòsit enceta una tasca que es fixa fer visible la pluralitat de masculinitats excloses pel model normatiu i hegemònic d'entendre la condició d'home i, tanmateix, no defuig a crear noves formes d'identitats masculines sota els criteris adoptats per la UNESCO. Per tant, una de les raons per les quals l'individu masculí ha d'iniciar polítiques de canvi respon a principis de justícia i d'igualtat. Perquè estem interrelacionats en un marc intersubjectiu i tothom ha de poder fer-se escoltar i ser reconegut en el que, els neokantians, denominen una taula discursiva (Habermas, 1989; Martínez Guzmán, 2001).

Però, fins i tot –sense perjudici del comentari– aquestes raons poden esdevenir massa abstractes per a homes com nosaltres: éssers humans essencialment contradictoris, corrents, *del carrer*; de vegades tradicionals conscients, de vegades mantenidors inconscients del pervers model hegemònic de la masculinitat. Diguem les coses pel seu nom, perquè tan sols si reconeixem el problema podem cercar-hi una solució.

Per què un home, en particular, ha de trobar positiu aquest projecte d'emancipació? A banda dels criteris de justícia i igualtat abans esmentats, les polítiques de canvi masculí a nivell individual han de donar-se per poder permetre, en un baró, augmentar les possibilitats de donar i rebre estima, suport i atenció en relació a unes altres persones. Per una altra banda, com indiquen la major part dels integrants del *Moviment dels homes*, per la necessitat d'experimentar un creixement emocional que ens proporcione la capacitat de viure de manera satisfactòria amb els altres i amb la nostra pròpia identitat. Sota aquesta línia d'acció, per millorar les relacions amb les dones, com a col·lectiu, i per evadir les conductes violentes masculines en l'àmbit individual, social o internacional. I, finalment, perquè l'home individual ha d'atendre la demanda de transformació que les dones, com a grup, formulen des de fa dècades.

Com iniciar aquesta tasca? En l'article *Men & Change*, de l'australià Michael Flood, hi trobem alguns suggeriments (Flood, 1995). Informar-se un mateix i ser conscient que les identitats no són estàtiques. La decisió revolucionària en la subjectivitat masculina passa, en

aquest sentit, pel convenciment i la voluntat d'afirmar-se que és possible la transformació. Els éssers humans som socials, aquesta transformació cal comentar-la, intercanviar-la amb el medi social immediat d'una persona. Un subjecte perplex per allò que ocorre al seu voltant, i que ha de reflexionar en quina mesura pot col·laborar a la transformació individual i col·lectiva de les masculinitats.

El projecte ha de ser considerat prioritari, per les raons abans exposades, i necessita del criticisme personal i col·lectiu, el qual, ha de defugir tot sentiment de culpa, ha d'assumir que els homes formen part del sistema de perpetuació de la violència i del model normatiu de la masculinitat. La nova masculinitat no té por d'ésser censurada i accepta el fet inevitable de poder-se equivocar. Aquesta és la raó per la qual ha de mantenir discussions i intercanvi d'opinions amb els grups d'homes i de dones, i proposar alternatives possibles i constructives de viure la pròpia sexualitat i la relació masculina amb el món social i material. Aquesta empresa, però, no assegura l'èxit; altrament reconeix les dificultats, les quals ha de superar amb l'ajuda dels altres, en especial dels col·lectius tradicionalment exclosos.

En conclusió, entenc que la *nova masculinitat*, pot i ha d'esdevenir un projecte polític regit per un propòsit inconformista, i crític amb la realitat masculina, que col·labore en la transformació de l'actual sistema de poder patriarcal a un sistema d'*empowerment* humà. Una nova manera de viure i percebre la masculinitat amb totes les pluralitats i amb totes les complexitats d'aquesta. Alliberada de drets i deures per causes sexuals, però exigent amb els drets i els deures per causes humanes; una masculinitat que recupere el cos (el que algunes feministes han anomenat *embodiment*), que aprengui a ser empàtica i aposte èticament per l'atenció i la cura dels altres.

Per tant, en la línia d'un projecte d'alliberament antisexista, aquestes serien algunes de les tasques politicoeducatives a iniciar:

a) *Desconstruir* amb l'activisme polític les estructures invisibles del patriarcat i el sistema de privilegis masculins, els quals permeten socialment l'exercici de la violència. Tot projecte emancipador, en aquest sentit, serà vàlid.

b) Dur a terme una redefinició de la masculinitat individual i col·lectiva, i convidar des de la igualtat i el diàleg a altres homes, perquè participen en aquest projecte.

c) Estar en continu debat amb els moviments feministes, o de qualsevol empresa emancipadora, i admetre les crítiques d'aquestes, perquè, si bé és cert que els homes també han estat oprimits per les regles del patriarcat, certament integren el col·lectiu menys perjudicat. Aquesta qüestió varia en funció les variables de raça, sexualitat, classe, creença religiosa, etc.

d) Treballar amb els homes agents que exerceixen la violència i, des del respecte, incitar-los a qüestionar-se la seua pròpia masculinitat i sistema de valors. Açò esdevé necessari

i complex, cal entendre que, per a molts homes, la violència ha sigut l'única manera d'expressar-se que han conegut i els ha realitzat, malauradament, a un preu altíssim per a tota l'espècie humana.

e) És per aquesta raó que s'han de dur a terme polítiques educatives de transformació social. Una educació explícita sobre les maneres alternatives, fixades pels propis subjectes masculins, d'experimentar les masculinitats i d'aprendre els sabers marginats pels homes genèricament, com és el cas de la pràctica de la tendresa i l'atenció als altres.

Consideracions finals

Els homes estan canviant. Com hem vist a partir de les diferents agendes dels *Men's Movement*, els projectes socials que aquests proposen són diversos, i no sempre coincideixen amb els posicionaments del també complex moviment feminista. Entre reassignacions i expectatives de futur, la reinterpretació de la pròpia masculinitat a mans dels barons obeeix a una preocupació pel *problema masculí*, originat per les sospites i les advertències del feminisme; però també dels canvis econòmics ocorreguts en les darreres dècades, els quals, per exemple, ha perjudicat la divina figura del *mascle proveïdor*.

A banda de l'anàlisi teòrica sobre els viaranyos que atenyen a la trontollada construcció de la subjectivitat masculina, inserida dins dels *estudis de gènere*, ha esdevingut la meua voluntat deixar de manera palesa les possibles implicacions polítiques de la discussió entorn de la masculinitat. Aquests afecten la vida laboral, sexual, familiar i educacional dels barons. Però dilucidar sobre la masculinitat no pot defugir de la qüestió de la violència, perquè els barons han estat genèricament codificats per monopolitzar-la i fer-ne ús. Un ús que ha servit per institucionalitzar els privilegis masculins, crear diferències i desigualtats entre els propis homes i, de manera clamorosa, l'opressió de les dones amb la generació d'un antiquíssim sistema patriarcal; i, per últim, una violència, els costos de la qual han sigut les maneres d'experimentar-se com a home sexuat i genèric.

Hi ha un vincle etimològic entre la masculinitat i la violència. Aquesta ha possibilitat que l'home, com a grup, estiga en possessió d'un poder entés com a domini; un poder que encara és plenament vigent, malgrat els innegables avanços socials i econòmics que han experimentat les dones; si més no les occidentals, en els últims anys. Un poder masculí es troba en les institucions, en les relacions interpersonals i en els diferents espais de la cultura. Açò, entés en termes de grup, genèrics, perquè ben bé és sabut que la interrelació

d'aspectes com la raça, el sexe, la classe o la religió en els subjectes fa que, paradoxalment, moltes dones estiguen en una situació de privilegi institucional, personal i també cultural respecte alguns homes. No obstant això, els homes, com a grup, gaudeixen d'uns privilegis atorgats per la construcció social de les relacions de gènere. Malgrat tot, els homes tendeixen a pagar un alt preu per adherir-se a les constrenyides definicions de masculinitat. Hi ha moltes diferències i desigualtats entre els homes; per tant, podem afirmar que els homes, com a grup, no són un col·lectiu cohesionat, altrament contradictori.

El patriarcat ha creat històricament un model normatiu de masculinitat que ha invisibilitzat la pluralitat de formes de viure les masculinitats. Aquest model hegemònic s'ha adaptat progressivament als canvis dels temps per poder regenerar-se i sobreviure. En un àmbit individual, aquells barons que no han pogut adaptar-se al canvi de les circumstàncies socials, econòmiques o culturals, s'han vist marginats de la *roda hegemònica*; han transmutat en la marginalitat.

Amb l'adveniment de la modernitat il·lustrada i industrial, la masculinitat tradicional d'aleshores, a mig camí dels llibres de cavalleries i el sistema artesanal gremial, va quedar desplaçada de la nova imatge normativa masculina, cosa que ha estat tractada amb profunditat per George Mosse en l'estudi *La imatge de l'home* (Mosse, 2001). La masculinitat hegemònica de l'era contemporània va crear una imatge musculosa de la masculinitat, una concepció ària inspirada en el món grecollatí, una mistificació de l'home guerrer que lluita per causes nacionals i socials, una manera categòricament heroica vessada a la defensa de l'honor masculí i la integritat del *gentleman* victorià; un imperatiu que s'abocarà a la creació dels camps d'extermini nazis i que, a començaments del segle XX, va entrar, però, en un procés de mutació que ha arribat fins els nostres dies.

La masculinitat hegemònica, a hores d'ara, ja no és la que colpeja la dona o exclou les masculinitats subordinades de manera directa i a l'empara de la legalitat vigent. No obstant això, el poder en l'ampli sentit del terme encara està sota les mans dels barons. Un tipus de mascle encarnat per l'executiu agressiu, el científic tecnòcrata que es desvincula dels valors humans, el marit passiu i apàtic que continua ridiculitzant amb acudits *dones, maricones, negres, etc.* Aquestes són algunes de les expressions més visibles de la nova manifestació del patriarcat, el qual ha aconseguit que els integrants dels col·lectius tradicionalment exclosos dels discursos oficials, cerquen la realització individual mitjançant l'*empowerment*, o capacitat de reprendre l'espai públic, com a col·lectius.

Però la deconstrucció de l'actual model hegemònic de la masculinitat, que passa per la visualització del total de les maneres de viure la condició sexual de ser home, necessita una reconstrucció. Aquesta ha de sospitar de tota normativització de les ments i els cossos,

però sí que ha de fonamentar-se sota uns mínims paràmetres que puguem permetre: a) la satisfacció personal de la pluralitat dels homes, siga quina siga la seua condició, i b) l'acord amb principis d'una justícia entesa com a progrés. Altrament, els homes i, per extensió, el col·lectiu humà, ens arrosseguem cap al perill d'experimentar una regressió en els nostres drets com a individus. En aquesta línia es defineix la proposta de la *cultura de la pau*, la qual aposta pel paper de l'educació com a mètode fonamental en la cursa per l'emancipació humana. Diguem les coses pel seu nom, perquè, sense dubte, el sistema patriarcal ha esdevingut històricament l'origen i la institució perpetuadora de les diferents formes d'opressió i dominació humana.

Referències bibliogràfiques

- DDAA (1999): «Sobre la identidad adolescente», *Cuadernos de Pedagogía*, octubre, 284, 43-73.
- ALCOVER, A. i F. MOLL (1985): *Diccionari català, valencià, balear*, Vol.VIII, X, Barcelona, Moll.
- BADINTER, E. (1993): *XY La identidad masculina*, Madrid, Alianza.
- BLY, R. (1998): *Iron John*, Madrid, Gaia Ediciones.
- BONINO, L. (1998): «Los varones frente el cambio de las mujeres». *Lectora. Revista de Dones i Intertextualitat*, 4.
- BURIN, M. I I. MELER (2000): *Varones*, Buenos Aires, Paidós.
- CARRIGAN, T., CONNELL, B. I J. LEE (1985): «Toward a new sociology of masculinity», *Theory and Society*, 14 (5), 551-604.
- CONNELL, R.W. (1995): *Masculinities*, Oxford, Polity Press.
– (ed.) (2000): *Male roles, masculinities and violence*, París, UNESCO.
- COROMINES, J. (1991): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* Vol.IX, Barcelona, Curial Edicions Catalanes.
- COROMINES, J. I J. PASCUAL (1986): *Diccionario crítico etimológico castellano e hispano* Vol.VI, Madrid, Gredos.
- EL PAÍS (2002): «Ritmo preocupante», *El País*, 19 d'abril.
- FISAS, V. (1998): *Cultura de paz y gestión de conflictos*, Barcelona, Icaria.
- FLOOD, M. «Men & Change», 5(1) XY, 1995.
<http://www.anu.edu.au/~a112465/XY/change.htm>–(04 abril 2002)
– «Contemporary Issues for Men», 5(1), XY, 1995.

- <http://www.anu.edu.au/~a112465/XY/change.htm>-(05 abril 2002)
- GALTUNG, J. (1995): *Investigaciones teóricas. Sociedad y cultura contemporáneas*, Madrid, Tecnos.
- GILMORE, D.D. (1994): *Hacerse hombre. Concepciones culturales de la masculinidad*, Barcelona, Paidós.
- HABERMAS, J. (1989): *Teoría de la acción comunicativa: Complementos y estudios previos*, Madrid, Cátedra.
- HARRIS, M. (2001): *La cultura norteamericana contemporánea*, Madrid, Alianza.
- IEC (1995): *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, IEC.
- KAUFMAN, M. (1989): *Hombres, placer, poder y cambio*, Santo Domingo, Cipaf.
- (2000): «The Seven P's of Men's Violence».
<http://www.michaelkaufman.com>-(18 abril 2002)
- LO RUSSO, G. (1998): *Hombres y padres*, Madrid, Horas y horas.
- MARTÍNEZ GUZMÁN, V. (2001): *Filosofía para hacer las paces*, Barcelona, Icaria.
- MARTÍNEZ GUZMÁN, V. i altres (1995): «La filosofía de la paz y el compromiso público de la filosofía», en Martínez Guzmán, V. (ed.): *Teoría de la paz*, València, Nau Llibres.
- MAYOR ZARAGOZA, F. (1999): *Los nudos gordianos*, Barcelona, Círculo de Lectores.
- MESSNER, M. (1997): *Politics of Masculinities*, Londres, Sage Publications.
- MIEDZIAN, M. (1995): *Chicos son, hombres serán*, Madrid, Horas y horas.
- MOLINER, M. (1986): *Diccionario de uso español María Moliner Vol. I-II*, Madrid, Gredos.
- MOLLER, S. (1996): «Liberalismo político, justicia y género», en Castells, C. (ed.): *Perspectivas feministas en teoría política*, Barcelona, Paidós.
- MOORE, R. I GILLETTE, D. (1993): *La nueva masculinidad*, Barcelona, Paidós.
- MOSSE, G. (2001): *La imagen del hombre*, Madrid, Talasa.
- OLEAQUE, J. (2002): «La mutació dels masclistes», *El Temps*, 933, 52-57.
- PEREGIL, F. (2002): «No hay freno a la violencia doméstica», *El País*, 28 de Abril.
- RAE (2001): *Diccionario de la lengua española*, Madrid, RAE.
- REARDON, B. (1985): *Sexism and the War System*, Nova York/Londres, Teachers College, Columbia University.
- SAU, V. (1990): *Diccionario ideológico feminista*, Barcelona, Icaria.
- SEIDLER, V. (2000): *La sinrazón masculina*, Mèxic, Paidós.
- TUBERT, S. (ed.) (1997): *Figuras del padre*, Madrid, Cátedra.